

II. Domácnosti v regionálním členění

Česká republika není homogenním celkem, proto je nezbytné se zmínit o regionálních rozdílech ve formování domácností. Data z VŠPS umožňují charakterizovat domácnosti do úrovně NUTS3 (14 krajů České republiky). V rámci tohoto členění jde vyzdvihnout určité rysy jednotlivých krajů. Pokud vezmeme členění město versus venkov lze čistě za městský typ považovat kraj Hlavní město Praha, naopak v kraji Vysočina převažují obce do 1000 obyvatel, a nejedná se o kraj s velkými městskými aglomeracemi. Kraj Vysočina, podobně i kraj Jihomoravský, patří mezi nejreligióznější kraje v České republice. Podle výsledků SLDB v roce 2001 se přihlásilo ke konkrétnímu náboženskému vyznání v kraji Vysočina 46,4 % obyvatelstva, v kraji Jihomoravském 43,7 % obyvatelstva, naopak extrémním krajem s vysokým podílem „nevěřících“ byl kraj Ústecký (15,8 %). Dalším významným faktorem, který ovlivňuje složení domácností, může být vzdělanostní struktura obyvatelstva. Zde vyčnívá kraj Hlavní město Praha s vysokým podílem vysokoškolsky vzdělaného obyvatelstva, ale i kraje s univerzitními městy (např. Brno, Olomouc). Formování domácností ovlivňuje i struktura zaměstnanosti např. dle členění postavení v zaměstnání, KZAM (klasifikace zaměstnání) či dostupnosti práce v jednotlivých krajích České republiky (např. ukazatel míra nezaměstnanosti).

Tab. 9: Domácnosti podle kraje ČR (2002-2005)

Kraj	v tis.				
	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2002
ČR	4052,6	4102,5	4150,5	4186,7	1,033
Hlavní město Praha	505,5	512,2	522,1	531,6	1,052
Středočeský	448,5	452,2	461,4	464,9	1,037
Jihočeský	246,8	253,6	259,1	261,1	1,058
Plzeňský	224,5	225,3	226,6	228,9	1,020
Karlovarský	122,5	124,9	126,5	129,7	1,059
Ústecký	339,4	348,5	353,0	353,8	1,043
Liberecký	165,5	167,9	169,5	170,2	1,028
Královéhradecký	215,3	215,3	218,3	219,9	1,021
Pardubický	194,9	194,6	195,3	198,0	1,016
Vysočina	195,0	194,3	197,1	199,0	1,020
Jihomoravský	420,5	424,4	423,5	426,5	1,014
Olomoucký	245,5	246,6	248,7	249,4	1,016
Zlínský	225,8	228,1	229,1	233,7	1,035
Moravskoslezský	502,9	514,5	520,1	520,1	1,034

Podobně jako v celé České republice se počet domácností během prvních let nového tisíciletí zvyšoval i ve všech jejích krajích, přestože vývoj zdaleka nebyl rovnoměrný. Rozdíly se projeví i v nejzákladnějším členění mezi dva velké celky Čechy a Morava. V oblasti Čech počet domácností rostl významnějším tempem. Pokud použijeme index srovnávající roky 2005 a 2002, nejvyšších hodnot dosahoval kraj Karlovarský (index roven 1,059), Jihočeský (1,058), Hlavní město Praha (1,052), ale i Ústecký kraj (1,043), přičemž důvody tohoto růstu můžou být zcela odlišné. Karlovarský kraj se dle statistiky bytové výstavby vymyká vysokým podílem modernizovaných bytů. V roce 2004 činil počet nově zrekonstruovaných bytů na 1000 obyvatel středního stavu 2,28, ve srovnání například s krajem Libereckým (0,20). Lze předpokládat, že spousta těchto modernizací proběhla z důvodu neobydlenosti těchto bytů. Jihočeský kraj se stal během posledních desítek let s ohledem k zdravému životnímu prostředí migračně atraktivním krajem stejně tak i kraj Hlavní město Praha, a to z důvodu nabídky pracovních míst. Oba tyto kraje, ale i kraj Středočeský a Plzeňský se vyznačovaly vysokým podílem dokončených bytů. V roce 2004 se v kraji Hlavní město Praha dokončilo 5,08 nových bytů na 1000 obyvatel středního stavu, v kraji Ústeckém 1,08, a proto překvapuje Ústecký kraj významným růstem počtu domácností v letech 2002 až 2005. Důvody mohou být různé, např. vysoká míra rozvodovosti (respektive rozpad jedné domácnosti na dvě) nebo i nízké ceny bytů v tomto regionu. Naopak nejnižší nárůst počtu domácností mezi lety 2002 až 2005 byl zaznamenán v kraji Jihomoravském (1,014) a Olomouckém (1,016).

Tab. 10: Počet osob na jednu domácnost podle kraje ČR (2002-2005)

Kraj	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2002
ČR	2,52	2,49	2,46	2,44	0,970
Hlavní město Praha	2,30	2,27	2,23	2,21	0,961
Středočeský	2,51	2,50	2,47	2,47	0,984
Jihočeský	2,53	2,47	2,41	2,40	0,947
Plzeňský	2,45	2,44	2,42	2,40	0,981
Karlovarský	2,48	2,44	2,40	2,35	0,947
Ústecký	2,41	2,35	2,33	2,33	0,963
Liberecký	2,58	2,55	2,52	2,51	0,974
Královéhradecký	2,55	2,55	2,51	2,49	0,976
Pardubický	2,60	2,60	2,59	2,55	0,981
Vysočina	2,66	2,66	2,62	2,59	0,975
Jihomoravský	2,67	2,64	2,65	2,64	0,988
Olomoucký	2,60	2,58	2,56	2,55	0,982
Zlínský	2,63	2,60	2,58	2,53	0,961
Moravskoslezský	2,51	2,45	2,42	2,41	0,960

Stagnace počtu obyvatel České republiky a růst počtu domácností přispěly ke snižování průměrného počtu osob na jednu domácnost. Ve všech krajích České republiky nepřekročil index srovnávající hodnoty roku 2005 a roku 2002 hodnotu 1. Hodnoty tohoto ukazatele jen potvrdily celkový trend snižování velikosti domácnosti (měřeno počtem osob). Nepřekvapí nejnížší hodnoty tohoto ukazatele v kraji Hlavní město Praha (2,21), "baště" domácností jednotlivců, a v Ústeckém kraji s vysokým podílem neúplných rodin. Naopak kraje s nízkým podílem neúplných rodin a domácností jednotlivců, ale i třeba vysokým podílem rodinných bytů, byly na opačném pólu (Jihomoravský kraj 2,64, Vysočina 2,59).

K detailnější analýze je nutné použít jemnější, respektive podrobnější věkové vymezení v členění domácností na úplné rodinné domácnosti, neúplné rodinné domácnosti, domácnosti jednotlivců a vícečlenné nerodinné domácnosti. V rámci analýzy jednotlivých typů domácností byla stanovena podmínka, kde alespoň jeden rodič či osoba v čele domácnosti dosáhla věku 25-49 let, neboť v tomto věku rodičů se nejčastěji utváří úplné či neúplné rodinné domácnosti s dětmi či bez nich. Za tradiční formu rodiny lze považovat úplný manželský pár (či nesezdaný pár), kde se na výchově dětí podílejí oba dva rodiče. Toto tradiční uspořádání rodiny bylo nejpevnější v religiózních oblastech, rurálních oblastech, ale i například v oblastech s vyšší úrovní vzdělanosti obyvatelstva (respektive v oblastech s nízkým podílem osob se základním vzděláním).

Dominantním typem domácnosti se stává úplná rodinná domácnost v kraji Pardubickém, Královéhradeckém, Jihomoravském a kraji Vysočina. V Královéhradeckém kraji bylo 80,5 % úplných rodinných domácností z celkového počtu všech domácností, pokud alespoň jeden rodič či osoba v čele domácnosti byla ve věku 25-49 let. Zcela odlišným typem, co se týče rozložení jednotlivých typů domácností, byl kraj Hlavní město Praha (63,3 % úplných rodin). Ačkoliv jde o kraj s vysokým podílem osob s vyšším dosaženým typem vzdělání, převážil v tomto kraji fenomén individuálního městského života, spojený i u žen s preferencí profesního života před rodinným životem. Nízký podíl úplných rodin v kraji Hlavní město Praha byl zapříčiněn i vyšší pravděpodobností rozpadu rodiny na dva odlišné typy (neúplná rodina ve většině případů v čele s ženou, domácnost jednotlivce mužů).

Tab. 11: Domácnosti, kde alespoň jeden rodič či osoba v čele domácnosti je ve věku 25-49 let, podle kraje ČR a typu domácnosti v roce 2005

Kraj	Typ domácnosti				Celkem
	Úplná rodina	Neúplná rodina	Domácnost jednotlivce	Nerodinná domácnost	
v tis.					
ČR	1468,8	317,4	236,7	10,3	2033,2
Hlavní město Praha	155,1	41,4	46,4	2,3	245,1
Středočeský	167,5	34,9	20,6	1,0	224,0
Jihočeský	91,1	18,6	16,5	0,9	127,1
Plzeňský	79,9	17,5	13,7	0,2	111,3
Karlovarský	43,6	10,5	11,8	0,2	66,1
Ústecký	118,1	33,6	28,1	1,2	181,0
Liberecký	59,7	13,9	7,0	0,3	81,0
Královéhradecký	84,2	11,6	8,4	0,3	104,6
Pardubický	76,0	12,1	7,6	0,5	96,2
Vysočina	72,2	14,5	10,0	0,4	97,1
Jihomoravský	161,3	29,5	12,4	0,5	203,7
Olomoucký	90,9	19,6	9,3	1,0	120,8
Zlínský	86,7	14,8	9,8	0,3	111,6
Moravskoslezský	182,4	44,9	34,9	1,2	263,4
v %					
ČR	72,2	15,6	11,6	0,5	100,0
Hlavní město Praha	63,3	16,9	18,9	0,9	100,0
Středočeský	74,8	15,6	9,2	0,5	100,0
Jihočeský	71,7	14,6	13,0	0,7	100,0
Plzeňský	71,8	15,7	12,3	0,2	100,0
Karlovarský	65,9	15,9	17,8	0,4	100,0
Ústecký	65,2	18,6	15,5	0,7	100,0
Liberecký	73,8	17,2	8,7	0,4	100,0
Královéhradecký	80,5	11,1	8,1	0,3	100,0
Pardubický	79,0	12,6	7,9	0,5	100,0
Vysočina	74,3	14,9	10,3	0,4	100,0
Jihomoravský	79,2	14,5	6,1	0,2	100,0
Olomoucký	75,2	16,2	7,7	0,8	100,0
Zlínský	77,7	13,3	8,8	0,3	100,0
Moravskoslezský	69,2	17,1	13,3	0,5	100,0

Zmíněné závěry se potvrdily také u ukazatele, který je podmíněn věkem osoby v čele domácnosti či manželky nebo družky (v případě úplných rodinných domácností). Podobně jako v předešlém případě byl věk omezen na 25-49 let. Takto definovaný ukazatel potvrzuje vysoký podíl žen ve věku 25-49 let žijících v domácnostech jednotlivců v kraji Hlavní město Praha, jejichž podíl činil v roce 2005 8,7 %, naopak v Pardubickém kraji pouze 2,3 %. To potvrzuje fakt, že nejčastěji žily v domácnostech jednotlivců ženy pracující v profesích vysoce kvalifikovaných či na vedoucích pozicích, jak bude v další kapitole dokázáno. Relativně vysoký byl i podíl domácností jednotlivců v kraji Ústeckém (6,1 %). Nikterak odlišný pohled nezískáme při regionální analýze neúplných rodinných domácností. Jejich vznik je podobně jako u domácností jednotlivců spojován s městskými regiony, kde ženy nejsou v takové míře existenčně závislé na svém manželovi. Přesto u těchto typů domácností převládá, co se krajského srovnání týče, sociální status manželů. Nízká životní úroveň vede k rozpadu rodin, a proto nejvyšší zastoupení neúplných rodin je v kraji Ústeckém. Z celkového počtu domácností bylo v roce

2005 v Ústeckém kraji téměř 20 % neúplných rodin (vezmeme-li ukazatel vymezený věkem žen 25-49 let), v kraji Hlavní město Praha „pouze“ 15,1 %. Naopak v „tradičním“ Královéhradeckém kraji činila hodnota tohoto ukazatele 9,7 %.

Tab. 12: Domácnosti, kde věk ženy v čele domácnosti či manželky (družky) je 25-49 let, podle vybraných krajů ČR v roce 2005

Vybrané kraje	Typ domácnosti				Celkem
	Úplná rodina	Neúplná rodina	Domácnost jednotlivce	Nerodinná domácnost	
v tis.					
ČR	1382,3	248,5	74,9	3,1	1708,7
Hlavní město Praha	145,7	34,2	17,1	1,1	198,2
Karlovarský	40,5	8,7	3,5	-	52,7
Ústecký	107,6	28,4	8,8	0,4	145,2
Královéhradecký	80,4	9,0	4,0	0,0	93,4
Pardubický	71,8	8,1	1,9	0,1	82,0
Vysočina	68,9	10,3	2,8	0,0	82,0
Moravskoslezský	171,7	35,9	9,5	0,4	217,6
v %					
ČR	80,9	14,5	4,4	0,2	100,0
Hlavní město Praha	73,5	17,3	8,6	0,5	100,0
Karlovarský	76,9	16,4	6,7	-	100,0
Ústecký	74,1	19,6	6,1	0,3	100,0
Královéhradecký	86,0	9,7	4,2	0,0	100,0
Pardubický	87,6	9,9	2,3	0,1	100,0
Vysočina	84,0	12,6	3,4	0,0	100,0
Moravskoslezský	78,9	16,5	4,4	0,2	100,0

Přes pozvolný vzestup úrovně plodnosti v posledních letech se v České republice snižuje počet závislých dětí v úplných rodinách. Krajské srovnání ukazuje, že tento vývoj neprobíhal v celé České republice rovnoměrně, a vzhledem k výši hodnot po celé sledované období se ukázaly významné rozdíly v hodnotách ukazatele průměrného počtu závislých dětí na 1 úplnou rodinu ve věku 25-44 let manželky či družky. V tomto případě byl věkový interval omezen na 25-44 let, vzhledem k tomu, že ve věku 45 let a více se zvyšuje pravděpodobnost, kdy se děti rodičů začínají uplatňovat v pracovním procesu či přesáhnou věkovou hranici 25 let. Na celkovém poklesu počtu závislých dětí v rodině v České republice se nejvíce podílel kraj Hlavní město Praha, a to i přes nejnižší hodnoty v rámci všech krajů České republiky v roce 2002. V roce 2002 činil tento ukazatel v kraji Hlavní město Praha 1,36, v roce 2005 1,23. V ostatních krajích během posledních čtyř let nedošlo k významnému skoku v hodnotách ukazatele průměrného počtu závislých dětí na 1 úplnou rodinu ve věku 25-44 let a manželky či družky. Vyšších hodnot průměrného počtu závislých dětí na 1 úplnou rodinu ve věku manželky (družky) 25-44 let bylo dosaženo na Moravě než v Čechách. Nejvyšších hodnot tohoto ukazatele dosahoval v roce 2005 kraj Vysočina (1,75), dále kraj Zlínský (1,64) a Olomoucký (1,63). Hodnoty ukazatele počtu závislých dětí v neúplných rodinách nevykazovaly významné regionální odchylky a hodnoty za jednotlivé kraje se nelišily od hodnot za celou Českou republiku.

Tab. 13: Průměrný počet závislých dětí v úplných rodinných domácnostech (věk manželky, družky 25-44 let) podle kraje ČR (2002-2005)

Kraj	2002	2003	2004	2005	Index 2005/2002
ČR	1,55	1,53	1,52	1,51	0,97
Hlavní město Praha	1,36	1,28	1,24	1,23	0,91
Středočeský	1,54	1,53	1,53	1,50	0,97
Jihočeský	1,59	1,58	1,52	1,54	0,97
Plzeňský	1,49	1,47	1,48	1,46	0,98
Karlovarský	1,51	1,49	1,49	1,51	1,00
Ústecký	1,41	1,39	1,39	1,39	0,99
Liberecký	1,55	1,53	1,50	1,60	1,03
Královéhradecký	1,60	1,61	1,53	1,60	1,00
Pardubický	1,63	1,63	1,71	1,59	0,97
Vysočina	1,74	1,80	1,69	1,75	1,01
Jihomoravský	1,65	1,60	1,62	1,56	0,95
Olomoucký	1,65	1,61	1,63	1,63	0,99
Zlínský	1,64	1,62	1,63	1,64	1,00
Moravskoslezský	1,55	1,55	1,53	1,51	0,97